

Рула Н. В.,
кандидатка філологічних наук, старша викладачка
Бердянський державний педагогічний університет

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ПАТОГЕННОГО МЕДІАКОНТЕНТУ

Масштаб застосування маніпулятивних технологій на телебаченні як одному з найвпливовіших ЗМІ спонукає серйозно замислитися над забезпеченням не тільки демократичних засад реформування українського суспільства, а й інформаційно-психологічного захисту українських громадян. Особливо це стосується великої кількості патогенної інформації в новинному українському дискурсі. «Ганяючись за поганими новинами, телебачення нагнітає в суспільстві депресію, атмосферу бездуховності,

відчуття безперспективності життя в країні, шкодить моральному здоров'ю суспільства.» [1, с. 38].

Мета роботи – описати засоби вираження патогенного медіаконтенту в новинному дискурсі провідних національних телеканалів.

Під час дослідження були використані такі методи: аналіз, синтез, узагальнення, проблемно-тематичний, описово-аналітичний методи

Вивченням поняття «патогенний текст», його ознак, сфери використання займалися М. Лозинський, Л. Масімова, Б. Потятиник, С. Проскуріна, К. Серажим та ін. В інтерв'ю «Детектор медіа» Б. Потятиник зазначив, що «патогенний текст – це семіотична (знакова) структура, яка має вбудовані механізми розмноження, самоекспансії. ... У такий спосіб патогенний текст розмножується, експлуатуючи наш психологічний ресурс» [2].

У сучасному медіаполі існує набір своєрідних мовних та позамовних засобів, які свідчать про застосування маніпулятивних технологій та наявність патогенного медіаконтенту. Розглянемо деякі з інструментів.

Некоректність висловлювань та словесна агресія. У «Подобицях тижня» на «Інтері» 25 жовтня 2019 року ведучий Олексій Ліпман, обговорюючи з гостем перевірку депутатів партії «Слуга народу» на поліграфі, сказав: Мені все ж таки здається, що депутатам варто подумати про те, що руйнуючи міф про поліграф, вони все ж таки зруйнують міф про свою чесність коли-небудь. Називаючи чесність членів партії міфом, ведучий тим самим заперечує її як таку взагалі, а це вже не тільки некоректне висловлювання, але й звинувачення. У «ТСН. Тиждень» на «1+1» 10 листопада 2019 року кореспондент Андрій Орляк подає характеристику Олега Ляшка: володар вил і повелитель корів.

Повтори. У випуску «Подобиці» на «Інтері» 1 грудня 2021 року наприкінці різних сюжетів декілька разів повторюють про загрозу нових акцій протесту та нового майдану. Сюжет про нечисленний мітинг проти введення касового апарата для всіх ФОПів завершується словами кореспондента: Самі ж протестувальники кажуть, що здаватися не збираються. Якщо влада не дослухається, то вийдуть на майдан. У наступному сюжеті йдеться також про мітинг, присвячений восьмій річниці початку Революції Гідності. Якщо не почують сьогодні, то вони можуть уже наперед очікувати ще більше акцій і ще більшого накалу по цьому питанню, – саме ці слова Максима Жоріна, керівника центрального штабу Національного корпусу, вирішили процитувати автори сюжету, а не віддати перевагу, наприклад, вимогам чи зазначеним проблемам, які піднімали мітингарі.

Метод психологічного шоку. Природний психологічний шок глядачі відчувають, коли переглядають новини про війни, катастрофи, смерть тощо. Г. Почепцов говорить про використання різноманітними медіаканалами певних «психоударів» як одних із найпотужніших інструментів маніпулятивного впливу на масову свідомість; проти них людина не має

захисту [3]. На рівні форми це насамперед утілено в порядку новин. Почасти якусь жахливу в змістовому аспекті інформацію подають на початку випуску. Це може бути або прев'ю або перша новина. Так випуск «ТСН» на «1+1» 20 лютого 2022 року розпочинають із анонсу: Байден каже, що Путін уже ухвалив рішення напасти на Україну. В ОРДЛО примусово забирають до армії, а західний світ захоплюється стійкістю українців. Чи вдасться зупинити маховик війни за кілька секунд до катастрофи? Шокуючий ефект створений, зокрема, за допомогою риторичного питання, а також ставки на авторитетне джерело.

Метод психологічного шоку досить часто проявляється і в сюжетах, які відкривають випуски новин. Сюжет про техногенну катастрофу в Києві розпочинає випуск «Фактів тижня» на «ICTV» 10 листопада 2019 року. Ведуча Оксана Гуцай описує жахливі реалії, добираючи яскраві образи та асоціації: Армагедон на вулицях столиці; це не фільм-катастрофа, як ви могли подумати; Розламаний асфальт, залитий окропом, гейзери гарячої води, що б'ють з-під землі та машини, які провалилися в прірву; ми всі живемо ніби на порохівій діжці; Побаченим ви будете шоковані!

Риторичні питання. ЗМІ можуть ставити аудиторії просте, на перший погляд, запитання, водночас наділяючи його необхідним контекстом та орієнтуючи глядача несвідомо розвивати запропоновану інформацію, ідею в потрібному маніпулятору напрямку. Такі фігури служать здебільшого з метою привернення уваги та зацікавленості аудиторії. Проте іноді риторичні питання можуть вносити в контекст відтінки недовіри, звинувачення, зневаги тощо. У «Фактах тижня» на «ICTV» 17 жовтня 2021 року між ведучими зав'язується діалог, у якому риторичне запитання – претензія до представників влади, про яких ідеться:

– Ухвалили стратегію біозахисту. І от секретар РНБО, Сергію, Олексій Данилов вважає, що це допоможе нам боротися з коронавірусом.

– А не запізно стратегії приймати? Я просто нагадаю, що в Україні вже шістдесят тисяч померлих від ковіду, і цієї середи ми вийшли на п'яте місце за цим показником у світі.

Навідні питання. У «Подобицях тижня» на «Інтері» 25 жовтня 2019 року ведучий Олексій Ліпман, спілкуючись із гостем студії Володимиром Фесенком щодо перевірки депутатів партії «Слуга народу» на поліграфі, ставить навідне запитання, яке до того ж містить оцінку: Найгучніший скандал цього тижня як ви оцінюєте? Про можливу корупцію у фінансовому комітеті Верховної Ради. Як вам взагалі здається, чи не грозить розкол монобільшості? Це перше питання. І друге: Ось це поліграф-шоу, яке ми бачили, як до нього відноситися? Олексій Ліпман запитує, як сприймати цю подію, проте вже в своєму запитанні дає відповідь, оскільки сам потрактовує її як поліграф-шоу.

Гумор, іронія, сарказм. Найчастіше до різновидів комічного вдаються журналісти при характеристиці високопосадовців або в ситуаціях, пов'язаних із ними. Зокрема, у «Подобицях тижня» на «Інтері» 25 жовтня

2019 року ведучий Олексій Липман щодо скандалу між депутатами партії «Слуга народу» та перевірку їх на поліграфі говорить: Що ми побачили? Шоу чи атракціон небаченої чесності? Поєднує іронію та сарказм у своєму сюжеті кореспондент Андрій Орляк, коли в «ТСН. Тиждень» на «1+1» 10 листопада 2019 року описує бійку Олега Ляшка та Андрія Геруса: Шарпанина тривала не менше десяти хвилин. У результаті в Андрія Геруса радикально порвана сорочка. Енергоринок не порятований...

Нагромадження статистичних даних. Статистика, яку подають у сюжетах, з одного боку, реалізує стандарти повноти та точності інформації, а з іншого – іноді навантажує мозок споживача, відволікає від основи повідомлення. Нагромадження цифрових даних подеколи має патогенний вплив, особливо якщо йдеться про кількість загиблих, поранених, інфікованих тощо. У «ТСН» на «1+1» 20 лютого 2022 року в репортажі з Донеччини кореспондентка Мар'яна Бухан констатує: Зафіксовано 64 обстріли. Причому якщо б'ють із артилерії 122-го та 152-го калібру, але здебільшого це міни, які летять у бік українських військових, і їх нарахували на сьогоднішній день, от просто на зараз, 316 штук. Тобто 316 мін розірвались або біля позицій, або на позиціях українських військових. Слова кореспондентки супроводжуються на екрані текстом, також із цифрами: Станом на п'яту годину штаб ООС нарахував 53 обстріли, 50 із них – заборонена мінськими домовленостями зброя. Із четверга окупанти поцілили в 73 цивільні об'єкти. Від завтра очікують посилення обстрілів.

Використання образів-тригерів. У випуску «ТСН» на «1+1» 20 лютого 2022 року ведуча Алла Мазур розповідає про ситуацію на території ОРДЛО. Вона зупиняє увагу аудиторії на темі дітей, які страждають у таких умовах: Водночас уже почалися провокації. Російські найманці вдарили із гармат просто по садочку в Станиці Луганській, у якому були діти. Здоровенна діра в стіні розкраяла серце і моє, і, переконана, всіх мам. Сиротами залишилися і діти двох наших бійців, які загинули на фронті. Ведуча робить акцент на почутті матерів, які не зможуть спокійно сприйняти таку новину. Слова-тригери посилені метафорою здоровенна діра розкраяла серце.

Подання неточної інформації як факту. Іноді на провідних національних телеканалах можуть подавати інформацію, яка є або недоведеною, або неперевіреною, або неповною. Проте, незважаючи на це, повідомлення звучить як факт. Наприклад, в одному з випусків «ТСН» Алла Мазур подає як факт таку інформацію: Цього тижня цивільних жителів ОРДЛО почали масово вивозити в Росію, погрожуючи нібито можливим наступом Збройних сил України. Водночас почалися провокації. Проте далі під час включення міністр оборони України Олексій Резніков спростовує цю інформацію: – Ви до речі сказали, що нібито масово вивозять з ОРДЛО в Російську Федерацію громадян України. Це на сьогоднішній день теж фарс. Декілька тисяч вони показово вивезли, а зараз наша розвідка має точну інформацію, що люди повертаються самостійно додому. Їх там ніхто не

годує, не розселяє, тобто це чисто постановка для «Мосфільму» («ТСН» на каналі «1+1» 20 лютого 2022 рок).

Зміщення акцентів. У випуску «Подобиці» на каналі «Інтер» від 1 грудня 2021 року в сюжеті про нечисленний мітинг проти обов'язкового введення касового апарата для всіх ФОПів завищено увагу до кількості правоохоронців: Вулична акція була доволі скромною, хоча, судячи з кількості правоохоронців, яких звели в урядовий квартал, влада припускала, що протестувальників буде більше. Зауважимо, що припущення щодо того, що очікувала влада, є зайвими в новинному контенті. Цю ж думку дублює кореспондент Василь Богайчик: В урядовий квартал нагнали силовиків. Дієслова звели, нагнали мають негативний контекст.

«Новини пошепки». Багато глядачів набагато більше надають значення медіаповідомленням, які нібито «засекречені», конфіденційні. У випуску «Подобиць» на «Інтері» 1 грудня 2021 року ведуча Наталя Белишева надає ефекту секретності подальшій інформації за рахунок наголошування на тому, що спікер сюжету ніколи не виступав публічно: Про які нові шпигунські методи розповів очільник спецслужби, який зазвичай ніколи не виступає публічно. Далі слово бере кореспондентка: Перший публічний виступ голови британської розвідки. Річард Мур очолив МІ-6 торік, зазвичай ця посада, як і всі шпигунські хитросплетіння, огорнута таємничістю і загадковістю. Тому попередники Мура традиційно уникали публічності, навіть їхніх прізвищ ніде не згадували. Що й говорити, якщо до 1980-х років влада країни взагалі не визнавала факту існування МІ-6. Та часи змінилися, і служби розвідки дедалі частіше виходять із тіні із заявами без прикрас.

Отже, патогенність телевізійного контенту може виражатися за допомогою різноманітних інструментів. Найбільш вживаними є некоректність висловлювань та словесна агресія, повторення інформації, психологічний шок, гумор, іронія, сатира, риторичні та навідні питання, нагромадження статистичних даних, використання образів-тригерів, подання неточної інформації як факту, зміщення акцентів, метод «новини пошепки».

Література

1. Даниленко В. Баланс позитивних і негативних новин на українських телеканалах. *Образ*. 2021. Вип. 3 (37). С. 38–44.

2. Довженко О. Борис Потятиник: «Немає іншого виходу, крім медіаосвіти». URL: <https://www.mediakrytyka.info/ohlyady-analytika/borys-potyatynuk-nemaye-inshoho-vykhodu-krim-mediaosvity.html> (дата звернення: 10.10.2022).

3. Почепцов Г. Контроль над розумом. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2012. 350 с.